

Tres invitacions a la sociolingüística

Emili BOIX-FUSTER, Vanessa BRETXA i Carles de ROSSELLÓ
Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Universitat de Barcelona

Presentem a continuació tres textos que volen donar una visió assagística i lleugera, que no vol dir superficial, del que és o voldria ser la sociolingüística. Per a fer-ho, s'ha triat el gènere de tres cartes fictícies adreçades a estudiants de sociolingüística. Les tres cartes, les han escrites tres sociolingüistes de tarannàs diferents: Boix és un sociolingüista ja «idoso», com diuen en portuguès, Rosselló té una perspectiva àmplia, entre la teòrica universitària i la praxi del Consorci per a la Normalització Lingüística, mentre que Bretxa n'és el relleu, perquè ja és qui lidera la disciplina. Boix i Rosselló tenen una formació més lingüística, mentre que Bretxa té una formació més sociològica. Confiem que la macedònia resultant pugui ser estimulant.

1. EMILI BOIX-FUSTER

Vint-i-tres de desembre. Calma després del curs de tardor, sense reunions, sense classes, sense estressos... amb l'esperança mai complerta del tot d'unes petites vacances tranquil·les en perspectiva. Pensem uns moments en els nostres futurs estudiants de sociolingüística, amb l'ànim de fer-los arribar l'esperit del que intentem ensenyar, transmetre, revelar... i fins i tot fer estimar a partir del febrer que ve. Ahir en una administració de loteria una colla de veïns van celebrar que els toqués la Grossa («El número *X* caído aquí, en la administración *X*») i no hem pogut comentar a classe en quina llengua ho han vociferat esbojarradament, amb el cava escumejant pel desclasament sobtat, en un barri d'Alacant, de Palma o de Badalona, ni tampoc no hem pogut comentar que la gent es desitja uns «Bons Nadals», que ens grinyolen dins l'oïda, ni els rètols de les rebaixes... Sense alumnes, no som professors. Sense alumnes, som incomplets. Ens manca una part de nosaltres mateixos.

Fa ja força anys que ensenyo sociolingüística —els estudiants ja tenen la mateixa edat que les filles!— i sempre em queda el ròssec de si veritablement em faig entendre i de si m'entenen, de si els entenc, de si dialogo de veritat amb ells o monologo amb sonsònies i lletanies apreses al segle vint. El diàleg intergeneracional és indispensable, sobretot en un món de canvis socials i tecnològics vertiginosos, en què els joves estan més alfabetitzats digitalment que els adults. La cooperació intergeneracional és indispensable per a evitar caure en la repetició solipsista, en el mantra còmode de lliçons en papers grocs o en *powerpoints* reiteratius.

El bus turístic

Tinc delit per a salvar els mots, per a salvar la meua llengua del naufragi: de jove catalanitzava els rètols forçosament en castellà de l'ascensor de casa els pares, corregia el català servilment castellanitzat de les meves germanes i a l'estiu escoltava amb curiositat el Cafarnaüm multilingüe dels turistes dels seixanta a la platja de Palamós, que eren la imatge que ens imaginàvem d'una Europa rica, pròspera, democràtica i llunyana, molt abans que ens intervingués amb consignes del Banc Central Europeu. I aquest delit per la llengua s'ha convertit en una professió, que m'agrada i m'apassiona fins i tot. Però no sé si sé transmetre, encomanar aquesta passió. Davant la immensitat i complexitat de les dades sociolingüístiques, davant de l'entrellat de les mentalitats, de les estructures, de les competències i dels usos lingüístics, no sé si el meu capteniment és l'apropiat. Amb l'edat, sé molt bé (ja era hora!) el que no vull. No vull ser un capellà que fa sermons sobre com solucionar l'etern conflicte lingüístic dels països de llengua catalana amb receptes i consignes, que no existeixen. No vull ser un opinador professional que es creu trobar-se en una tertúlia permanent i gosa dictaminar rotundament i amb aplom sobre tot i sobre tothom. No vull ser un comercial que ven les mercaderies del seu catàleg d'ideologies sobre com canviar el nostre petit món mitjançant milers de dots de seducció, mil vegades repetits rutinàriament. No vull ser el professor magistral, excels, fred i distant, que monologa com un lloro pedant, exhibeix citacions abstruses per a enlluernar el personal i no para de publicar en revistes en anglès per a augmentar el currículum (i el sou) abocant tinta negra com els calamars quan fugen. Potser sols vull ser un conductor d'un bus turístic. Em plauria guiar els meus estudiants pel laberint de carrerons, carrers i avingudes de la sociolingüística, ajudant-los a entendre la ciutat de les llengües i les societats, la seva història i el seu present, fins i tot una mica les seves perspectives de futur. El meu estatus professoral m'haurà permès triar l'itinerari del bus per als estudiants. Jo els hauré lliurat un mapa de la ciutat, però seran els estudiants mateixos els qui decidiran en quina parada voldran baixar (en quin barri de la ciutat, en quina especialitat de la sociolingüística, en quin camp social concret) i seran ells qui s'endinsaran pels seus racons i hi descobriren secrets que els professors no havíem gosat descobrir i, així, acabaran fent-se'n un mapa propi, independent, nou, autònom, independent. Cada ciutat, cada disciplina tenen les seves regles. Beirut, Nàpols, Barcelona, Alger, Marsella, Gènova són totes ciutats mediterrànies però tenen regles de trànsit ben diferents.

El detall del filòleg i la globalitat del sociòleg

La majoria dels cursos de sociolingüística de les universitats dels països de llengua catalana es fan en facultats de lletres o de filologia. Sospito que la sociolingüística sona massa «nacionalista» i «identitària», com un afer exclusiu de «friquiss» per la llengua, i per això és exclosa dràsticament dels plans d'estudi de sociologia i d'altres ciències socials, com si fos una empestada. Sospito que molts sociòlegs tenen por també de la

gramàtica i la normativa lingüístiques: certament, n'hi ha alguns que escriuen ben malament i fan més obscur el que no hauria de ser-ho. Així, els sociolingüistes en l'àmbit de la filologia hem de jugar a presentar les ciències socials en facultats fonamentalment *asocials*, on rarament se sent parlar del poder, de les classes i de les estructures socials, de la representativitat estadística, on la política és aliena a la puresa excelsa de la literatura o de l'estructura gramatical. Els sociolingüistes, així, sovint fem de sociòlegs entre filòlegs i de filòlegs entre sociòlegs, en una estranya tasca d'*outsiders* intermediadors, rars ací i allà, sempre excèntrics. Aquest repartiment de papers té avantatges i inconvenients, que cal aprofitar o compensar. D'una banda, el filòleg, si ho és a fons, sol tenir un gran sentit del detall, que li permet assaborir i analitzar la perfecció estètica d'un poema o la sintaxi profunda d'una frase. Qui, si no un filòleg, per exemple, pot descobrir i descriure com i per què les llengües canvien? Qui, si no un filòleg, pot descriure primfiladament com expressem la cortesia? No és per causalitat que Erving Goffman, el gran sociòleg canadenc que ens descobrí els secrets dramàtics de la vida social, en els darrers anys de la seva vida es decantà per la recerca de les minúcies més ínfimes del comportament verbal perquè li permetien copsar i entendre molt millor l'ordre de la interacció social. Cal aprofitar, doncs, el gran sentit del detall dels filòlegs. I alhora cal recordar els biaixos en què poden ensopegar i caure: el risc és el que jo proposo d'anomenar *filologisme*. El filòlegs, i també els llecs en llengua, poden atribuir massa pes a les variables lingüístiques tot atribuint a la llengua més poder del que té. Dos exemples. Durant la revolució soviètica, s'estengué el tractament universal de *tovàrix* ('camarada'), però aquest no enderrocà les diferències de poder i autoritat. D'altra banda, durant la revolució social, al bàndol republicà de la Guerra Civil espanyola, s'eliminaren tant els topònims (*Pins del Vallès* en lloc de *Sant Cugat del Vallès*) com les salutacions d'origen religiós (*salut* en lloc de *adéu*), però no desaparegueren immediatament les creences religioses. Canviant la llengua no canviem automàticament ni directament el món. Podem, certament, contribuir-hi. Entre la llengua i les estructures socials hi ha tot el camp intermediari de les ideologies lingüístiques que els fan de pont i de filtre.

En canvi, els practicants de la sociologia, si ho són també a fons, m'atreveixo a dir vocacionalment, tenen un sentit profund de la globalitat, de la imbricació entre el que és local i el que és estructural, entre les estructures del present i les estructures del passat que s'han heretat i que encara ens restringeixen. Els sociòlegs es plantegen qui mana, qui té el poder, com es distribueix, són ben conscients que no hi ha cap coneixement que s'escapi de la vida social. Pierre Bourdieu, el gran sociòleg bearnès, que il·luminà l'entrellat de capitals econòmics, culturals (lingüístics també), socials i simbòlics que expliquen la reproducció de les estructures socials, també acabà molt interessat en la llengua, en el que significa parlar (Bourdieu, 1982).

Els filòlegs potser són més destres en la recerca de la *sociolingüística de la llengua* (variació i canvi lingüístics, anàlisi del discurs i de la conversa, pragmàtica, lingüística de corpus), mentre que els sociòlegs estan més ensinistrats en la *sociolingüística de la societat* (sociologia de la llengua, demolingüística, planificació i política lingüístiques, psicologia social de la llengua, dret lingüístic...). El meu mestre Ralph Fasold (1996)

ben elegantment, ja en els vuitanta, proposà aquesta refinada distinció entre dues sociolingüístiques, una de més orientada a la llengua i una altra de més orientada a la societat.

Tant filòlegs com sociòlegs (i, per extensió, també psicòlegs socials, antropòlegs, politòlegs, juristes de la llengua, economistes...) no han d'oblidar una visió alhora sincrònica i diacrònica de la llengua. Així, és greu caure en l'etnocentrisme, i també ho és el generaciocentrisme. El món ja hi era quan hi vam arribar i, si no hi ha un nou Txernòbil global, continuarà quan l'hàgim de deixar, però alguns creuen que el món s'estrena quan la seva generació arriba a manar. Cal comparar la nostra visió de la realitat amb la dels avantpassats i amb les de les diferents generacions. Tan petulant és creure que la pròpia generació que «puja» es «menjarà el món», com menysprear amb paternalisme ridícul les aportacions de les generacions joves. Tant filòlegs com sociòlegs han de saber combinar la visió qualitativa i la quantitativa del món social, sempre aspirant a entendre'l per damunt de tot. Les noves tecnologies enriqueixen exponencialment la disponibilitat de dades, la informació a l'abast. Cal, sempre, que aquesta informació (molt sovint *exformació*, amb dades indigeribles per inabastables) esdevingui coneixement, saviesa. Les dades són fonamentals, però sempre cal una teoria que permeti interpretar-les, donar-hi un sentit, interpretar-les imaginativament anant més enllà del que tothom ja donava per sabut.

Sigui d'arrels filològiques, sigui d'arrels sociològiques, el sociolingüista ha d'intentar comprendre la societat i les seves llengües d'una manera disciplinada, amb un interès descomunal, infatigable i descarat pels fets dels altres. Sols amb aquesta passió, sols fins i tot amb esperit de sospita i d'irreverència davant la manera com els esdeveniments són interpretats oficialment i des del poder, pot arribar a descobrir que allò que era conegut agafa una nova fesomia. Com que estem (massa?) familiaritzats amb les institucions socials, sovint en tenim una percepció imprecisa o errònia.

El sociolingüista ha de tenir, doncs, una intenció desemascaradora, ha de ser fins i tot poc respectuós i poc respectable, perquè relativitza els absoluts i les afirmacions incontrovertibles. Aquesta tasca pot ajudar-lo a si mateix i a la resta de ciutadans a adonar-se del sentit últim dels propis actes, a establir un lligam entre les biografies i l'entramat de l'estructura social. El sociòleg —i, per tant, el sociolingüista— té un interès enorme, infatigable, fins i tot descarat pels fets dels altres: ha d'arribar a sentir l'emoció de descobrir que allò que era familiar, allò tan conegut, arriba a canviar de significat. El sociolingüista ha de conèixer els eixos de desigualtat que travessen la societat i ha de desxifrar que l'eix lingüístic n'és un més que s'entrelliga amb els altres, ni més ni menys important que els altres. El sociòleg és massa conscient de tots els mecanismes de funcionament de l'escenografia per deixar-se enganyar per la representació. El sociòleg, com l'home modern reflexiu, a diferència dels titelles, té la possibilitat de deixar de ballar, d'aturar-se, de mirar cap amunt, de posar els llums llargs, agafar perspectiva i així prendre consciència dels mecanismes que el fan bellugar.

El risc del prescriptivisme i el doctrinarisme

Les llengües han estat i són senyals d'identitat, no exclusivament mitjans de comunicació. Les llengües han estat símbols extraordinàriament potents de la identitat ètnica i nacional, i els països de llengua catalana no en són excepció. Per això, en analitzar, estudiar i investigar les mentalitats, les estructures, les competències i els usos lingüístics al nostre país, molts lectors, o oients o estudiants estan més interessats en *el que s'ha de fer* que no pas en *el per què s'ha de fer* o en *el que passa* i *el per què passa*. La pressió normativa és abassegadora, perquè afortunadament molts ciutadans es preocupen pel futur de la llengua catalana (tenen lleialtat lingüística), tenen «dolor de llengua», en una expressió feliç d'Enric Larreula, i voldrien saber com sortir-se'n, com evitar que la seva comunitat lingüística es fragmenti i desaparegui sota les forces assimilistes dels estats i dels mercats. Per tant, tot estudiant de sociolingüística ha de re-passar i tenir en compte les paraules clàssiques de Max Weber a *La ciència i la política* (2005), que demana que l'investigador social separi bé el rol d'activista polític i social del rol d'home de ciència que vol ser al màxim d'objectiu possible. Sovint, en la sociolingüística catalana, algunes afirmacions «no són relles per a llaurar el terreny del pensament contemplatiu, sinó espases contra els adversaris i mitjans per a la lluita» (Weber, 2005: 42). Evidentment, no neguem el dret a opinar i a actuar políticament (la política lingüística és part de la sociolingüística), però si el sociolingüista es veu cridat a la intervenció en la lluita entre les concepcions del món i les opinions dels partits, que baixi a fer-ho a l'arena política i no des del púlpit de les aules.

Deler de coneixement

Els estudiants interessats a fons en la sociolingüística sabran triar els propis plànols de la sociolingüística, podran aclarir els nous interrogants que ells es plantejaran i superaran els de les generacions anteriors. El que és bàsic és que construeixin, que basteixin teories pròpies, que sàpiguen discutir el que han rebut i no es limitin a discutir (cal fer-ho, si és necessari... i hi tenen tot el dret del món...) les notes d'examen. L'aspiració és que tot estudiant —de fet, tot ciutadà— sàpiga quin sentit té el que està fent. Sempre caldrà saber plantejar, per damunt de tot, les preguntes més imaginatives i no fer com el borratxo del conegut acudit, que deia que buscava l'ampolla que havia perdut al voltant del fanal perquè era on estava més il·luminat. El perill és acontentar-nos amb les dades, que sobreixen de tan nombroses que són, especialment en uns països amb un contacte de llengües tan intens i omnipresent com els de la nostra Mediterrània. La modernitat líquida (Bauman, 1999) de les nostres societats, sense marcs de referència rígids i preassignats, condemnats o alliberats per l'individualisme més radical, fa més difícils aquestes tasques.

Els riscos de la desintegració interna

L'estudiant de sociolingüística ha de ser un tafaer organitzat, pertinaç i incansable de la situació sociolingüística tant de les tendències internacionals com del propi país, començant pel propi món de les seves xarxes personals. Però el propi país està profundament subordinat, fragmentat, desintegrat, sense cap unitat política, ni social, ni política, ni comunicativa. La comunitat de llengua catalana s'assembla ja a un arxipèlag, assaltat per aigües amenaçadores que l'escometen ara i adés. Algunes regions de la catalanofonia corren el risc d'esdevenir veritables derelictes: el català, per exemple, no es pot ni anomenar a la Franja aragonesa ni en terres valencianes, el català no pot ser llengua pública, llengua de l'àgora o de la toponímia a les illes Balears i encara menys a la Catalunya del Nord, mentre que a la Catalunya del sud la força demolingüística del castellà és tan potent que esmorteix o anul·la el poder d'atracció social que, en una tasca de Sísif, encara té el català... Els estudiants solen tenir un coneixement escàs o molt escàs de la diversitat social dels països de llengua catalana. Sense aquest coneixement (els sistemes escolars diferents a cada territori, les tradicions polítiques i literàries singulars des d'un Vicent Blasco Ibáñez fins a un Ludovic Massé o un Juan Marsé, per exemple), cal, doncs un esforç persistent i tossut contra corrent, per a conèixer-nos els uns als altres, perquè l'estructura política espanyola (i encara més la francesa) impedeix, trava aquest mutu reconeixement indispensable.

Multipolaritat saludable

La sociolingüística catalana és perifèrica. La sociolingüística dominant al món, com en altres disciplines, és l'anglosaxona, entotsolada en si mateixa i massa autosuficient (sols un 3 % dels llibres publicats als Estats Units són traduccions). Com ocorre també en el món de les finances, de la ciència i de la tecnologia, són anglosaxones (britàniques i nord-americanes, fonamentalment) les principals revistes i editorials del ram. L'anglès com a *lingua franca* planetària funciona com a codi d'intermediació i regula què és prioritari i què és marginal, a partir de la visió del món de Nova York o Londres. Convé que la sociolingüística catalana participi seriosament i regularment en congressos, debats i col·loquis internacionals per aprendre, per dialogar, per contribuir-hi, per evitar caure en els sobreentesos (els «tu ja m'entens») en què podem incórrer els membres d'una comunitat lingüística mitjana. Però la sociolingüística catalana té interrogants, té reptes, té problemes específics que l'han duta a tenir una tradició pròpia que no hi ha raons per a abandonar per culpa de mimetismes ridículs, provincians i tot. Els estudiants de sociolingüística han de ser poliglots: és una servitud i una oportunitat per als qui no tenim el privilegi que la nostra llengua primera sigui una *lingua franca*. Alhora, hem de dominar la nostra primera llengua per comunicar als nostres conciutadans les nostres troballes amb claredat. Hem de dominar l'anglès per moure'ns amb comoditat pels cercles europeus i internacionals. Però hem de dominar altres llengües també per evitar dependre exclusivament i servilment del món intel·lectual

dominat i dictat pels anglosaxons, per evitar un món unipolar, dirigit des d'un sol centre de poder. Cal seguir la producció en castellà (l'Amèrica Llatina mostra casos interessantíssims de polítiques lingüístiques, estudiades, per cert, per catalanoparlants com Xavier Albó i Bartomeu Melià), en francès (la llengua d'un imperi declinant, però encara il·luminador, la llengua dominant encara al nord de l'Àfrica, la llengua dominant a la Catalunya del Nord i, paradoxalment, també la llengua del Quebec, en què tant ens hem emmirallat), l'alemany (la primera «llengua romànica» que calia dominar, per copsar la diversitat del món romànic de debò i que és una bona finestra per a accedir al món eslau), l'italià (la llengua de la Itàlia tan diversa i la primera llengua de l'Alguer), el galleg i el portuguès (l'experiència de normalització gallega és extraordinàriament útil)...

I acabo. No trobo cap cloenda més adequada per a cloure aquesta carta que una llista de principis interculturals dels ajuntaments d'Ontario que em va proporcionar l'amic i col·lega Albert Bastardas. La tasca dels sociolingüistes és relacionar-los amb les llengües, una tasca digna, gratificant i socialment útil.

1. No pensis en ningú com els altres.
2. Imagina altres cultures mitjançant la poesia i la literatura.
3. Observa com funcionen els mecanismes de poder i privilegi.
4. Lliga't a poques necessitats.
5. Aprèn de la història dels pobles i redefineix què entens per *progrés*.
6. Coneix la geografia física, humana i política.
7. Gaudeix dels jocs d'altres cultures i mira pel·lícules amb subtítols.
8. Coneix la teva pròpia tradició i respecta les de tothom.
9. Llegeix la Declaració Universal dels Drets Humans.
10. Descobreix com treballa els diners el teu banc.
11. Mai no et pensis que tens drets als recursos de tothom.
12. Qüestiona les connexions entre les empreses i els militars.
13. Jutja la governança tenint en compte si satisfà les necessitats de la gent.
14. Prioritza la curiositat per damunt de la certesa.
15. Jura lleialtat a la Terra i posa en dubte qualsevol nacionalisme dominant.
16. Ningú no és silenciós, però molts no són escoltats. Treballa per canviar-ho.

Bibliografia de referència

- BAUMAN, Zygmunt (1999). *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- BERGER, Peter L. (1986). *Invitació a la sociologia: Una perspectiva humanística*. Barcelona: Herder. [Edició original en anglès: 1963]
- BOIX-FUSTER, Emili (1999). «L'entrellat dels usos lingüístics. Els quès i els perquès en sociolingüística». A: *II Setmana sobre la Universitat i l'Escola: Llengua, territori i societat*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 57-70.
- (2012). *Civisme contra cinisme: Llengües per viure i convidaure*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- BOURDIEU, Pierre (1982). *Ce que parler veut dire*. París: Fayard. [Edició en castellà: 1985]
- FASOLD, Ralph W. (1996). *Sociolingüística de la sociedad*. Madrid: Visor Libros. [Edició original en anglès: 1984]
- LIMBACH, Jutta; RUCKTESCHELL, Katharina von (ed.) (2008). *Die Macht der Sprache* [‘El poder de la llengua’]. Berlín: Langenscheidt: Goethe Institut.
- VALLVERDÚ, Francesc (cur.) (2006). *Cap a on va la sociolingüística?: II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- WEBER, Max (2005). *La ciència i la política*. València: Publicacions de la Universitat de València.

2. VANESSA BRETXA

D'on vinc...

Només fa quatre anys que faig classe de sociolingüística i tot just acabo de defensar la tesi; sóc el que se'n diu una professora novella.

El meu interès per la sociolingüística va néixer al llarg de la llicenciatura de sociologia de la Universitat de Barcelona (UB), que ha volgut ser massa «alingua» pel país on vivim (Vila, 2004). Durant els meus anys d'alumna vaig viure l'inici de la mobilitat estudiantil del programa Erasmus. A classe, tant era a teoria sociològica, com a història contemporània, estructura i canvi social, hi havia massa sovint un debat sobre la llengua; en concret, en quina llengua s'havia d'impartir l'assignatura. Hi havia arguments instrumentals, pragmàtics i d'altres de més essencialistes, però el professorat la majoria de vegades es veia incapaç de gestionar la situació i arribar a acords acceptables per a tothom. Tant podíem acabar fent la classe en anglès —ni tu ni jo—, com en castellà —perquè així l'entenia la majoria—, però molt pocs cops en català... d'aquesta manera vaig acabar fent el 45 % de les assignatures de sociologia de la UB en castellà i durant el doctorat el 80 %.

Al llarg de la carrera en cap assignatura no vàrem posar en relació directa la llengua i la societat; es podia parlar de gènere, d'oci, de sexualitat, de futur però no de llengua. No va ser fins al Congrés Espanyol de Sociologia (2001) que vaig descobrir que hi havia un camp de recerca que es deia *sociologia de la llengua* i que a Galícia i al País Basc s'estaven fent estudis molt interessants sobre ideologies lingüístiques, usos i coneixements en situacions de contacte de llengües. Aquest va ser el meu punt d'inflexió. Aquí va ser on vaig connectar la sociologia —la meva gran passió per entendre el món i explicar el perquè dels nostres comportaments— i l'estudi de la llengua com una variable sociodemogràfica independent capaç de donar explicació a les diferents relacions tant sigui de poder, socials, de desigualtat, etc.

Tal com assenyalava Giner (1998), el principal objecte d'estudi de la sociologia és la societat humana, i, més concretament, les diverses col·lectivitats, associacions, grups i institucions socials que formen els humans. La sociologia investiga l'estructura, els processos i la natura de la societat humana en general. La sociologia es diferencia de les altres ciències socials perquè parteix d'un punt de vista holístic i intenta inter-

relacionar fenòmens que pertanyen a diferents nivells de la vida social. Segons Giner (1998: 18), «la sociologia és una disciplina empírica, teòrica, oberta (no dogmàtica), on la metodologia és moralment neutral, basada en una ètica reflexiva». Berger (1986) en el seu clàssic *Invitació a la sociologia* diu que la sociologia no és una pràctica, sinó un intent d'entendre. El sociòleg és un espia. La seva feina és informar amb la major precisió possible sobre un determinat terreny social; il·lustrant-ho en paraules de Berger seria: «La gent que no sent cap mena de temptació davant una porta tancada; que no té cap mena de curiositat pels éssers humans; que ja en té prou amb admirar el paisatge, sense preguntar-se per res què deuen està fent aquelles persones que viuen a les cases de l'altra banda del riu: segurament val més que aquesta gent també es mantingui allunyada de la sociologia» (Berger, 1986: 38).

Cap a on vaig...

Dins el camp de la sociolingüística el meu punt d'anàlisi no són les llengües *per se* sinó els individus —parlants—, els grups, les comunitats i els seus comportaments. Especialment m'interessen les tries, les ideologies, els aprenentatges de les llengües d'un individu o d'un col·lectiu ubicat sempre en un marc social, econòmic, polític, demogràfic més ampli però concret. La llengua entesa com una variable independent més que ajuda a entendre les dinàmiques socials d'una societat o una comunitat concreta. D'altra banda, la meua mirada se centra més en l'anàlisi de l'impacte d'una determinada política en els comportaments —lingüístics o no— que no pas en l'anàlisi de la supervivència o no d'una llengua.

Des d'un punt de vista més aplicat, per a mi la sociolingüística s'ha de basar en tres pilars bàsics:

En primer lloc, una disciplina clara a l'hora d'elaborar i aplicar una terminologia i un marc de referència teòric per a interpretar un fenomen concret. Unes dades, unes observacions, uns fenòmens per si sols no representen res. Les dades es converteixen en sociolingüística només quan són interpretades sociolingüísticament, és a dir, quan són ubicades dins un marc teòric de referència. El sociolingüista vol entendre la relació entre llengua i societat des d'una perspectiva disciplinària. La recerca per si sola no té valor, és necessari emmarcar-la en un marc teòric concret. En alguns casos pot ser que les dades et portin a la teoria (mètode hipotètic inductiu) però en principi cal un marc teòric (mètode hipotètic deductiu) per a interpretar les dades. La perspectiva teòrica o enfocament que decidim adoptar per tal d'estudiar el problema ve determinat per la manera com interroguem els fenòmens que volem analitzar.

En segon lloc, una visió holística, ecològica i sistèmica. Per a mi, la llengua no té cap valor sense els seus parlants i els seus contextos. Des d'aquest punt de vista, és totalment imprescindible fer una anàlisi del context i les interaccions entre els nivells *micro* (individu/ment), *meso* (entorn més proper / xarxes socials) i *macro* (representacions, prestigi, valor social i econòmic). En altres paraules, la base de l'anàlisi sociolingüística és relacionar els comportaments, les ideologies, els aprenentatges lingüístics i l'estruc-

tura social tenint en compte tots els nivells. Partint d'una perspectiva més aplicada, parteixo del principi que molts cops és millor incidir en polítiques econòmiques, socials o demogràfiques amb conseqüències lingüístiques que no pas directament en el fenomen lingüístic, perquè, tal com apunten Nettle i Romaine (2004: 35), «les disputes de llengües no són realment sobre llengües sinó sobre desigualtats entre grups que parlen llengües/varietats diferents».

En tercer lloc, una metodologia clara i estricta. La recerca sociolingüística, com qualsevol recerca en ciències socials (Quivy i Campenhoutd, 1997), s'ha de basar en la ruptura dels prejudicis i les falses evidències, exercici sovint massa difícil en el món de la llengua. Tot seguit s'ha de construir un sistema conceptual organitzat (marc teòric, objectius, hipòtesis, operativització dels conceptes) susceptible d'expressar la lògica que l'investigador necessita per a l'anàlisi del fenomen. I, finalment, una recerca sociolingüística s'ha de fonamentar en la constatació, és a dir, ha de posar a prova el model que s'ha construït a partir de les dades sobre la realitat.

Què demano...

El meu objectiu és que els estudiants de lingüística o filologia siguin menys «asocials» en l'estudi de les llengües. La lingüística i la filologia s'han oblidat massa sovint del parlant —individu—, com si les llengües existissin en el buit. Les llengües no són organismes que pots analitzar dins un laboratori aïllant-les del seu entorn social: les llengües són socials o no són. Ferdinand de Saussure a l'inici del segle XX va prendre una decisió que va marcar —tràgicament— el futur de l'estudi de les llengües: la separació de la llengua i els parlants. La lingüística s'havia de centrar en l'estudi del sistema abstracte d'una llengua i no pas en l'ús. D'aquesta manera, s'estava esmicolant la idea de fet lingüístic, és a dir, entendre la llengua vinculada al comportament individual i social (Vila, 2012: 12-16). Els lingüistes i filòlegs han creat una dicotomia totalment artificial entre sistema (estructura de la llengua) i ús lingüístic (pràctica social). Ben entrats al segle XXI defenso que l'estudi de la llengua —fet lingüístic— ha de formar part de les ciències socials: la llengua és un fet social.

D'altra banda, de manera més concreta, vull que els estudiants coneguin les principals contribucions teòriques de la disciplina i es familiaritzin amb les tècniques de recerca sociolingüística. A més a més, com a científics socials desitjo que els estudiants desenvolupin un pensament reflexiu, crític i creatiu pel que fa a la gestió de les llengües en situacions de contacte. M'agradaria incorporar el dia a dia dels estudiants dins l'aula, aprendre a partir de la seva experiència quotidiana (social) a través de l'anàlisi i la reflexió que aporten els conceptes i els models teòrics treballats al llarg de l'assignatura. L'estudiant hauria de tenir una capacitat de reflexió i anàlisi d'un fenomen lingüístic diferent de la d'un ciutadà del carrer o d'un tertulià. En altres paraules, l'objectiu de l'assignatura de sociolingüística hauria de ser l'anàlisi empírica d'un fet lingüístic (social) emmarcat teòricament, tot fomentant la crítica i la reflexió personal.

Bibliografia de referència

- BERGER, Peter L. (1986). *Invitació a la sociologia: Una perspectiva humanística*. Barcelona: Herder.
- GINER, Salvador (1998). *Sociologia*. Barcelona: Edicions 62. (Universitària; 8)
- NETTLE, Daniel; ROMAINE, Suzanne (2004). *Veus que s'apaguen: La mort de les llengües del món*. Girona: Universitat de Girona. Institut de Llengua i Cultura Catalanes: CCG.
- QUIVY, Raymond; CAMPENHOUDT, Luc van (1997). *Manual de recerca en ciències socials*. Barcelona: Herder.
- VILA, F. Xavier (2004). «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, núm. 37, p. 91-154.
- (2012). «Algunes bases per a la recerca sociolingüística en sentit ampli». A: VILA, F. Xavier (ed.). *Posar-hi la base: Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Xarxa CRUSCAT: Institut d'Estudis Catalans, p. 11-24.

3. CARLES DE ROSSELLÓ

Deixeu-me que comenci amb dues vivències.

La primera. Un dia que hi havia eleccions, ja deu fer uns vint anys, no em feu dir ara mateix com, vaig acabar conversant amb un guàrdia urbà en un col·legi electoral sobre el «tema» de la llengua. Recordo el que em va dir aquell home: «Els idiomes només són un instrument de comunicació». No hi vaig estar d'acord aleshores; i, passades dues dècades, continuo sense estar-hi d'acord. No recordo res més de la conversa, però per algun motiu aquesta frase em va quedar gravada.

La segona. Una de les qüestions que més em treien de polleguera en la meua etapa preuniversitària era el que després vaig saber que es deia *convergència lingüística*, que traslladat al nostre context significa la renúncia a emprar el català en una conversa amb un no-catalanoparlant. La d'emprenyades que em va causar qüestionar aquesta conducta en alguns dels meus millors amics, que ells sí que seguien fil per randa. Simplement no podia entendre les seves tries lingüístiques. Intentava exemplificar la meua estranyesa pel seu comportament dient-los que si de cop i volta aparegués un extra-terrestre, no tenia cap dubte de quina seria la seva tria «perquè és molt més probable que els marcians entenguin abans el castellà que el català, oi?». No hi havia res a fer, l'anècdota tan sols servia perquè riguessin una estona, i si algun tenia ganes de fer-me enfadar de valent, només calia que em digués: «Ho fem per educació, home».

Amb el transcurs dels anys, el meu posicionament ha canviat respecte d'aquests dos episodis? La resposta és que no. La meua ideologia catalanista sempre m'ha empès a veure la meua llengua com alguna cosa més —sí, com el tòpic diu també del Barça o de Montserrat— que un simple cúmulo de normes morfosintàctiques. I encara ara penso que la salut de la llengua guanyaria molts punts si aconseguíssim que els catalanoparlants mantinguessin el català durant els primers quatre o cinc primers torns de parla. Bàsicament, perquè seria l'interlocutor qui es veuria abocat a la convergència, però en aquest cas a través del català. Per tant, no, no hi ha hagut canvis sobre com

percebo la situació. Hi ha, però, una gran diferència: el que abans era un sentiment visceral d'adhesió o de rebuig cap a unes ideologies o pràctiques lingüístiques determinades, ara amb l'estudi de tots aquests fenòmens s'ha traduït en una millor comprensió de la realitat que m'envolta.

Per això ara, quan a un noi acabat d'aterrar de Ruanda, sense coneixement de cap de les llengües locals, un amic li parla en castellà amb un to de veu que s'apropa a la barrera del dolor del so, la meua incomprensió ja no és per la tria lingüística, sinó per què carai li crida si no és sord! Que jo sàpiga, no saber ni el català ni el castellà no és sinònim de sordesa.

Emili, al principi de la teua carta, et preguntes fins a quin punt ets capaç de transmetre els coneixements a les noves generacions i com de necessari és evitar les «llicons en papers grocs». Hi estic completament d'acord. Però també penso que un professor, si és mínimament competent, tindrà molt poques opcions de deixar que els papers se li esgrogueixin. No cal fer un repàs gaire exhaustiu dels darrers mesos per a recordar aspectes de la política lingüística d'aquí i d'allà que poden ser perfectament debatuts a classe: des de l'enèsima embranzida en contra del model de conjunció lingüística escolar —aquest cop, provinent de l'inefable ministre Wert—, fins al debat cada cop més àcid de l'estatus jurídic que haurien de tenir les llengües en una Catalunya independent.

La sociolingüística, doncs, pot ser apassionant, però també un maldecap. Un dels trets definitoris de la disciplina és, precisament, la seva indefinició «territorial», amb ponts constants —no sempre correspostos des de l'altra banda— cap a la sociologia, l'antropologia, el dret, la història, la pragmàtica, i així un llarg etcètera. Els límits boirosos de la disciplina que tan bé expliquen Coupland (2001) o Vila (2004) es poden encarar amb neguit per la immensitat de conceptes i marc teòrics, o també com un estímul per haver d'afrontar un fenomen tan complex. Com un esdeveniment filmat per diverses càmeres, cada una aportant un punt de vista únic, la sociolingüística permet analitzar un mateix fenomen des d'angles ben diferents. Tot plegat fa que afrontem un camp d'estudi amb pocs elements en comú que permetin definir-lo.

I, tanmateix, m'agradaria fer-ne explícit un que sura en aquest epistolari: treballem amb la realitat. La sociolingüística ha d'amarar-se de vida per respondre a les seves preguntes. El nostre laboratori és el carrer, la gent, qualsevol col·lectiu humà en la seva quotidianitat. L'observació del món a través d'aquestes ulleres permet entendre les dinàmiques sociopolítiques més actuals. Els nostres estudiants, per exemple, han de poder preveure les conseqüències d'aquelles propostes de política lingüística que, sota fórmules més o menys amables, amaguen riscos per a la llengua i la cohesió social del país (penso en aquelles mesures que propugnen la meitat d'assignatures en català i l'altra en castellà, o, encara pitjor, la creació de dues línies en funció de la llengua inicial dels alumnes). I la resposta no pot sortir de les vísceres, sinó que ha de sorgir de la racionalitat emocional, de la combinació de la ciència amb la passió.

Més enllà dels reptes per als estudiants, la sociolingüística també és un desafiament per als docents: per l'exigència d'estar amatents a l'actualitat, per l'exigència d'escatir-ne les claus interpretatives i per l'exigència —com deia abans— d'haver de batallar

amb un cúmul de teories *micro* i *macro* que donen compte del binomi llengua-societat. Parlant de reptes i desafiaments, fa uns mesos vaig llegir un llibre que explicava algunes de les pràctiques dels que eren considerats unànimement els millors professors universitaris dels Estats Units. Una de les pràctiques que més em va xocar era la d'un professor que el primer dia de curs convidava els estudiants a interrompre'l qualsevol dia, en qualsevol moment de la classe i preguntar-li «*per què?*, per què ens estàs ensenyant això?, quina importància té?». És un repte que no sé si els del gremi estariem disposats a acceptar o si sempre n'acabariem sortint victoriosos.

Em fa la sensació que m'he deixat endur per un entusiasme excessiu i que potser plantejo —plantegem— uns objectius massa ambiciosos. Fet i fet, molts estudiants només els veiem quatre mesos, el temps que dura una assignatura, i en aquest lapse de temps es pot aconseguir el que es pot aconseguir. Això sí, com a mínim hauríem de ser capaços de sensibilitzar futurs professionals que possiblement hauran de saber gestionar la diversitat lingüística de societats cada cop més multilingües. I això es pot fer des del sector públic, però també des del privat. Potser erro, però durant força temps ha fet la sensació que l'única sortida laboral passava per, abans, haver guanyat unes oposicions. Però ara que les administracions no contracten ningú, què fem amb aquests joves, els nostres joves? Crec que hi ha un camp puixant en l'àmbit de les empreses, perquè les companyies també prenen decisions molt importants per al futur de les llengües. Aquest és un terreny, doncs, que no hauríem de negligir.

Quan Granini o Air Berlin opten per rebutjar grollerament l'ús de la llengua catalana, no sé si són conscients que estan ferint la sensibilitat de milers de persones. Tampoc no sé si això afecta els beneficis d'aquestes empreses, però de ben segur que els genera una imatge antipàtica i una predisposició de l'usuari a la contra. En canvi, de les deu pàgines web més visitades de tot el planeta, sis tenen versió en català (Plataforma per la Llengua, 2012). A mi em fa l'efecte que la decisió que llengües mitjanes o minoritàries acabin o no incorporant-se a la vida de moltes empreses encara depèn en excés de processos poc madurats, o directament del lliure arbitri del responsable de torn, que no necessàriament ha de tenir coneixements gaire profunds dels processos sociolingüístics. Persones, doncs, que tinguin aquella sensibilitat que reclamava abans ja són imprescindibles en un mercat en què la proximitat al client és un valor a l'alça.

Bibliografia de referència

- COUPLAND, Nikolas (2001). «Introduction: sociolinguistic theory and social theory». A: COUPLAND, Nikolas; SARANGI, Srikant; CANDLIN, Christopher N. (ed.). *Sociolinguistics and social theory*. Harlow: Longman, p. 1-26.
- PLATAFORMA PER LA LLENGUA (2012). *Informe Cat 2012: 50 dades sobre la llengua catalana* [en línia]. <<https://www.plataforma-llengua.cat/media/assets/2559/informeCAT.pdf>>.
- VILA, F. XAVIER (2004): «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana». *Caplletra*, núm. 37, p. 91-154.